

İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi Istanbul University Journal of Women's Studies

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Roman Kadınlar Gözünden “Kadın Olmak”: Nitel Bir Araştırma*

“Being A Woman” From the Perspective of Romani Women: A Qualitative Research

Mehtap KIZILKAYA¹

Öz

Kadın olmanın nasıl algılandığı ve nasıl anlamlar yüklediğinin bilinmesi önemlidir. Bu çalışmanın amacı roman kadınların kadın olmaya ilişkin algılarını ortaya çıkarmaktır. Araştırma, Temmuz 2019 - Ağustos 2019 tarihleri arasında, ülkemizin batısında bir ilde sadece romanların yaşadığı mahallede yaşları 18 ile 66 arasında değişen 6 roman kadın ile nitel araştırma deseni ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmada elde edilen veriler, fiziksel boyutun bir unsuru olarak kadın olmak, kişisel boyutun bir unsuru olarak kadın olmak, sosyal boyutun bir unsuru olarak kadın olmak ve tinsel boyutun bir unsuru olarak kadın olmak şeklinde dört ana tema altında toplanmıştır. Sonuç olarak; roman kadınların olumlu bir kadınlık algısına sahip oldukları, cinsellikle ilgili düşüncelerini ifade edebildikleri ve özgürlük kavramını varoluşsal anlamda kullanmadıkları belirlenmiştir. Roman kadınlarla derinlemesine görüşmelerin yapılacağı başka araştırmaların planlanması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler

Roman Kadın, Kadın Olmak, Varoluş Felsefesi

Abstract

Knowledge of the perception of being a woman and its implied meaning is important. Thus, the study aims to reveal perceptions about being women from the perspective of Romani women. The study was conducted between July 2019 and August 2019 using a qualitative research design. The participants are six Romani women aged 18–66 years from a neighborhood located in a city in the western part of Turkey, where only Romani people live. Data are collected under four main themes, namely, being a woman as an element of the physical, personal, social, and spiritual dimensions. The results suggest that Romani women hold a positive perception of femininity, express their thoughts about sexuality, and use the concept of freedom in a non-existential manner. The study recommendeds further investigations on this topic through in-depth interviews with a larger sample of Romani women.

Keywords

Romani Woman, Being A Woman, Philosophy Of Existence

* Çalışma Varoluşçu Psikoterapiler Derneği'nden alınan Temel Varoluşçu Analiz Eğitimi'nin bitirme tezi olarak hazırlanmıştır.

¹ **Sorumlu Yazar:** Mehtap Kızılkaya (Dr. Öğr. Üyesi), Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Hemşirelik Fakültesi, Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı, Aydın, Türkiye. E-posta: mehtap.kizilkaya@adu.edu.tr ORCID: M.K. 0000-0002-4000-8926

Atf: Kızılkaya, M. (2021). “Roman kadınlar gözünden “kadın olmak”: Nitel bir araştırma. *Istanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi - Istanbul University Journal of Women's Studies*, 22, 31–57. <https://doi.org/10.26650/iukad.2020.780201>

1. GİRİŞ

Felsefe tarihine bakıldığında insanı merkeze alan felsefi yaklaşımların ilk örneğini Sokrates'te görmek mümkündür (Gül, 2014). İnsanı insan yapan en önemli özelliklerinden biri kendisini çevreleyen dünyayı, içinde yaşadığı toplumu, geçmişini ve kendisini tanımak ve bilme isteğidir. Felsefeyi anlamaya çalışırken yapılması gereken en doğru davranış, tarih boyunca kendilerine filozof denilen kişilerin yaptıkları işe bakmak olacaktır. Filozofların; farklı zamanlarda, farklı kültürlerde, farklı amaçlar, farklı işlevlerle ve farklı somut felsefeler ürettikleri görülmektedir. Kant felsefeyi “*kendisini akla dayanan nedenlerle meşru kılmak veya haklı çıkarmak iddiasında olan bir zihinsel etkinlik biçimi*” olarak tanımlamıştır (Arslan, 2012). Önemli felsefe tarihçilerinden Weber'e göre ise felsefe, insanoğlunun evreni anlamak için aklını göklerden yere indirmesiyle başlamıştır. Başka bir deyişle felsefe, gözlem, deneme ve akla göre düşünüp evreni, doğayı açıklamakla, dini açıklamaların bir kenara bırakılmasının tarihidir (Güven, 2007).

İlk mantık kuramcıları “*olma*” yı bir bağlaç ya da yüklem olarak ele almışlardır. “Olmak” 19. yüzyıldan itibaren başlı başına bir olgu olarak düşünülmektedir. Varoluş felsefesi insanın akılla anlamayacağı “*varoluş süreçlerini*” ve “*özü*” irdeleyen bir felsefedir (Çelik, 2011). Varoluşçuluk çağımızın en önemli ve en etkili düşünce akımlarından birisidir. Felsefenin hiçbir akımı, varoluşçuluk kadar büyük halk kitlelerine ulaşmamıştır. Bunun nedeni, varoluşçuluğun, insan sorunu ile ilgileniyor olmasıdır (Taşdelen, 2011).

Varoluşçuluk özü itibarıyla insan varoluşunun anlamını ve insanın kendini gerçekleştirme olanaklarının bütününe ifade etmektedir (Gül, 2014, Sarıoğlu, 2008; Gül, 2014). Varoluşçu felsefe, I. Dünya Savaşının ardından Almanya'da ortaya çıkmış, gelişmesinde ise 19. ve 20. yüzyıl dünyasının getirdiği olumsuz şartlar rol oynamıştır. İnsan, özellikle 20.yüzyılda yalnız ve bunalımlıdır. Savaş, toplu katliamlar, şiddet, toplum içinde bölünmüşlük ve alışlagelen değerlere yabancılaşma gibi birçok olumsuz etmen, insanı içinde yaşadığı çağa, topluma yabancılaştırmıştır. Tüm bunlar insanda terk edilmişlik, bunalım, sıkıntı, isyan, iç daralması, kaygı, korku, umutsuzluk, çaresizlik gibi duyguları tetiklemektedir. Böylece bu çağın insanı geleceğe ya da geçmişe değil “*an*”a bağlanır olmuştur (Sartre, 1981; Akış, 2007; Gündoğdu, 2007). Varlık sorunları ilk insanların doğumundan beri işlenmiş ve günümüze kadar da devam etmiştir. Varlık alanındaki sistemli çalışmaların ilk belirtileri, Sokrates öncesindeki filozoflara kadar dayanmaktadır. Platon felsefe yapmaya, bir var olandan, var olan bir gerçeklikten hareket ederek başlamıştır. Ardından Ortaçağda varoluş kavramı, Aziz Agustinus'ta da varlık hiyerarşisi olarak açıklanmaktadır. En başta, var olan tek varlık, yani Tanrı bulunmaktadır. Bundan dolayı bu alanda varoluş felsefesinden çok, bir öz felsefesinden söz edilmektedir. Aziz Agustinus Tanrı'nın varlığını kanıtlamaktan çok, Tanrı'nın bilgisine

ulaşmaya çalışır. Ortaçağda Descartes’e kadar varoluş kavramı, Tanrı’nın varlığı, varoluşu üzerinde yoğunlaşmıştır. Fakat Descartes ile varoluş düşüncesi farklı bir boyut kazanmıştır. Descartes “*düşünüyorum o halde varım*” sözüyle varoluş düşüncesine ruh ve beden birliğini kazandırmıştır. Böylelikle insan, düşünen bir öz ya da ruh olarak görülmüştür. Bunu ise Tanrı kavramından yola çıkarak açıklamaya çalışmıştır. Kant ise, Descartes’in görüşünü eleştirerek, temelleri bilgiye dayalı olmayan hiçbir şeyin güvenilir olmadığını ileri sürmüştür. Varoluş kavramı 19. ve 20. yy’da metafiziğin etkisinden kurtularak gerçeklik anlamı kazanmaya başlamıştır. Bu dönemde Hegel’in yaşam ve varoluş terimlerini birbirinden ayırdığı görülmektedir. Hegel’e göre, “*Yaşam kavramı yalnızca organizmanın yaşamını dile getirirken; varoluş “yaşam bilinci” demektir. Varoluş özsel varlıktır, olumsuzluk ve içsellikten doğmuş bir varlıktır. Varoluşun daha sonraki belirlenimleri ise, somut gerçeklik kavramı, ideadır. Varoluş terimini modern anlamda kullanan ilk filozof Danimarkalı Soren Kierkegaard’dır (Çavuşoğlu, 2017). Temel düşünceleri varoluşçular tarafından benimsen karamsar ve dindar düşünür Kierkegaard bu dönemde batı düşüncesine ışık tutmuştur. Her düşünür ancak yaşadığı zamanın ruhuna göre değerlendirildiğinde anlaşılabilir, o yüzden Kierkegaard’ın felsefesini ve onunla bağlantılı olarak insan anlayışını anlayabilmek için kendinden önce gelen ve kendisinden etkilenen felsefi akımlarla ilişkisini belirlemek gerekir. Her ne kadar bir filozofun felsefi görüşlerini özel yaşamıyla karıştırmamak önemli ise de bazı filozofların felsefi görüşlerini hayatlarındaki olaylardan ve yaşam tarzlarından soyutlayarak anlamak mümkün değildir. Kierkegaard’ın yaşamı ve felsefesi birbirine o kadar sıkı bir şekilde birbirine bağlıdır ki hayatında önemli rol oynayan kişilerle ilişkilerini göz önüne almadan ve çözümlenmeden onun felsefesini anlayabilmek mümkün değildir. Kierkegaard’ın hayatı çatışmalar yoluyla gelişen bir hayat gibi düşünülebilir. Kierkegaard’ın kendisi ile yaşadığı çatışma bütün çocukluğunu etkilemiştir. Kierkegaard’ın çocukluğunu babasından aldığı katı Hristiyanlık eğitimi belirlemiştir; bir yandan son derece gelişmiş bir hayal gücü ve diyalektik akıl yürütmeye sahipken diğer yandan Hristiyanlığın etkisiyle melankolik bir kişilik geliştirmiştir. Çocukluğu pek mutlu olmayan Kierkegaard’ın yetişkinliği de melankolik bir ruh hali içinde geçmiştir. Babasıyla yaşadığı çatışma bütün çocukluğunu belirlemiştir. Babasının inancı hakkında giderek artan şüpheler yaşayan Kierkegaard’ın, babasının evlenmeden önce evlerinde hizmetçi olarak çalışan annesi ile evlilik öncesi ilişki kurduğunu öğrenmesi babasıyla arasındaki ilişkinin kopmasına sebep olmuştur. Bu kopuş Kierkegaard’ı kendi günahları için acı çekmeye yöneltmiştir. Babasının ölümünden hemen önce babasıyla barışması, Kierkegaard’ın ahlaksal dönüşümünün doruk noktasıdır. Kierkegaard’ın gençliği Regina ve estetik olarak nitelendirdiği yaşam tarzı ile yaşadığı çatışma ile belirlenir. Kierkegaard babasının sırrını ona açamayacağı ve bu durumun kendisinde yarattığı melankolinin Regina’yı da mahvedeceğini düşündüğü için Regina’yı çok sevdiği halde ondan ayrılır. Kierkegaard, Tanrı ile çatışmasını çözdüğünde dinsel olgunluğa ulaşır. Sonunda Tanrı’nın bütün günahlarını affettiğini kabullenir ve artık*

rumuzlar yoluyla Tanrı ile dolaylı iletişim kurmak zorunda değildir. Şimdiye kadarki eserlerinde hep rumuz kullanan Kierkegaard, bu dönemde ya doğrudan eserlerini kendi adıyla yazarak “doğrudan iletişim” kurar ya da Hristiyan rumuzlardan biri olan “*Anti-Climacus*” u kullanır (Gödelek, 2008). Kierkegaard’ın öğretileri Alman idealizmine ve Hegel’e karşı tepkiydi. Hegel felsefesini eleştiren eseri “Bilimdişi Çıkarımların Eleştirisi” ilk eseridir. Bu eserinde Kierkegaard’ın, “Hegel’in insanı ve tarihi akılcı biçimde açıklayan ve tüm felsefi soruları yanıtlayan “tek parça (monolitik)” tarzdaki felsefesine duyduğu tepki, kendi deyişiyle “egzisistansiyel felsefesini” geliştirmesine olanak sağlamıştır. İnsan tabiatının *paradoksal ve belirlenemez* niteliklerinin altını çizerek, en büyük gerçeğin Hegel felsefesinin ortaya koymaya çalıştığı gibi objektif bir gerçek olmadığını, gerçeğin subjektif olabileceğini ileri sürmüştür. İnsan varlığını mantıklı ve nedenselci nedenlerle izah etmeye çalışan monolitik felsefelerin insanın var oluşunu anlamaya karşı yanlış bir yaklaşım içinde olduğunu ve kendi varoluşuna ait sorumluluğu üzerine almaktan kaçınmasına yaradığını, aslında insanın kendi varlığını tam da belirsizlikler karşısında aldığı kararlar ve seçimlerle belirlediğini ileri sürmesi ile dikkat çekmektedir (Özen, 2012). Kierkegaard’a göre var olmak, çabalayan, seçimler yapıp karar verebilen bir birey olmak anlamı taşımaktadır. Varoluş yaşanan anda ve süreksiz olanda kavranabilir diye eklemektedir (Kierkegaard, 1997; Timuçin, 2001; Taşdelen, 2004; Çavuşoğlu, 2017). Kierkegaard’tan sonra Varoluşçuluk iki kısma ayrılmaktadır;

1. Hristiyan Varoluşçular

- Danimarkalı Kierkegaard (1813-1855)
- Alman Karl Jaspers (1883-1969))
- Fransız Gabriel Marcel (1889-1973)

2. Tanrıtanımaz Varoluşçular

- F. Nietzsche (1844-1900)
- Martin Heidegger (1889-1977)
- J.P. Sartre (1905-1980)
- M. Ponty (1908-1961)’dir (Sarıoğlu, 2008).

Hristiyan varoluşçular, varoluş sorununun çözümünde dinsel nitelikte bir felsefe geliştirirken, Tanrıtanımaz varoluşçulara göre, varoluşçu kahramanın bağlanabileceği herhangi bir otorite, mutlak varlık olmayıp evrensel bir ahlak da yoktur. Her iki kanadın da çıkış noktası aynıdır; “*Varlık özden önce gelir, insan üzerine düşünme öznelikten hareketle yürütülür*”. Tüm yalnızlığı, terk edilmişliği, acizliği, bunalımı ile kurtuluşunu

arayan insanoğlu, her iki kanadın da ortak temalarındandır. Hristiyan varoluşçu felsefe Kierkegaard’la başlar. Kierkegaard’da, Tanrı tarafından ilk günahının bedeli olarak bu dünyada yapayalnız bırakılan insan, “kaygı, korku ve iç daralması” gibi duygular yaşarken, Heidegger’de ölüme doğru giden Dasein, iç daralması deneyimiyle karşılaşır (Önal, M. ve ark.,2015). Alman filozof Martin Heidegger varoluşçu görüngübilimi geliştiren yirminci yüzyılın en etkili akademisyenlerinden biri olarak kabul edilir. Ayrıca Heidegger varoluşçu felsefeden psikoloji ve psikiyatri bilimlerine de bir köprü görevi yapmış olması bakımından da önemli bir bilim insanıdır. Heidegger felsefesine ontoloji adı verilmektedir. Ona göre; *“İnsan dünyaya atılmıştır. İnsan Hiç içine düşmüş bir Ne’ liktir. Bunu kendisi seçmemiştir. Hiç sözcüğü aynı zamanda Varlık anlamına da gelir. Yani insan. Varlık’a atılmış, terk edilmişti. Varlık sınırsızdır ve bu haliyle kavranamadığı için kendisini Hiç’lik olarak da gösterir. Varlık’a bu yüzden dil ile tanımlama getirmek imkânsızdır. Zira mantık gereği, Varlık’a “vardır” denildiğinde aynı zamanda “var değildir” denilemez. O yüzden dilin de insan gibi Varlık’ın içine “düşüğünü” söyleyebiliriz”* demektedir (Özen, 2012).

Varoluş felsefesindeki temel kavramların *“ölüm ve hiçlik”, “kaygı ve umutsuzluk”, absürtlük ve anlam”, “yabancılaşma ve özgürlük”, “otantiklik ve otantik olmayan”, “seçim ve sorumluluk”, “ruh hali ve duygular”, “hakikat ve kendi kendini aldatma”, “iyi ve kötü”, “zaman ve uç durumlar”* olduğu görülmektedir.

Ölüm ve Hiçlik: Varoluşçu bakış açısı ile bir felsefi tema olarak ölüm en büyük öneme sahiptir. Ölüm aslında yaşamı düzenlemektedir. İnsan olma hali ancak ölümle bütünlüğe kavuşur ve insan daima bu yöne doğru hareket eder. Ölüm aslında her gün ufak ufak yapılan bir şeydir. Yaşamak ölmektir. Sartre göre ölüm değil “hiçlik” varoluşumuzun temellerini şekillendirir.

Kaygı ve Umutsuzluk: İnsan varoluşunun geçiciliğini ve sahip olduğumuz sınırların önemini fark ettikçe, hiçlik ihtimaliyle karşılaşmak kaygıya neden olmaktadır. Varoluşsal kaygı boşlukla karşılaşmanın deneyimidir. Bu korku hiçlik karşısında hissettiğimiz sıra dışı bir korkudur. Yok olma, tehlike de olma hissidir. Kierkegaard umutsuzluğu kaygının zıt kutbu olarak değerlendirmiştir. İnsan bu iki hisle, iki ruh haliyle kalmanın ve aralarındaki gerginlikle yaşamayı öğrenmenin yollarını bulmalıdır.

Absürtlük ve Anlam: Sartre göre hayat absürttür. İnsan ne zaman anlamsız bir dünya ile yüzleşirse ve bunaltıyı deneyimlirse o zaman geçek bir yaşam sürdürmeye başlayabilir. İlerleyen süreçte ise yaşamın bilinçli bir şekilde seçilmesi ve yaşamdaki anlamın yaratılması gerekliliği keşfedilmektedir.

Yabancılaşma ve Özgürlük: İnsan varoluşu yabancılaşmış şekilde deneyimlenir. İnsan yaşamı hayati gereksinimler ve yaşamdaki işe yararlılık üzerine kurulu bir durum alır. Düzen içinde köleleştirilmiş olarak yaşanabilir. Kolayca ulaşılabilir olana ve hayatta

tutacak olana uzanılabilir. Zor olan ise, bağlandıklarımızdan ve yanılısamalarımızdan kurtulabilmektir. En büyük kayıplar bizi biz yaparı bırakabilme süreçleridir. Bu durum genellikle bir kriz ve bir kaza sonucu bırakmak zorunda kalındığında gerçekleşir. Böylece esasen özgür ve esasen hiç olduğumuzu kabul eder, özgürlüğümüzü yeni bağlantılar, yeni bağlar kurmak, yeni kimlikler inşa etmek için kullanabileceği keşfedilir.

Otantiklik ve Otantik Olmayan: Otantik veya sahip çıkılmış bir hayat kişinin kendi kararlarını sahiplenmesinden ve kendi olmanın farklı ihtimallerine karşı uyanık olmasından geçer. Heidegger gibi Sartre’de otantik olmayanın kötü olsa da gerekli olduğunu düşünmüştür.

Seçim ve Sorumluluk: Sartre, insanın yaptığı her şeyin bir şekilde bir seçim veya en azından içinde yer almak isteyeceği bir tercih olduğuyula yüzleşmesi gerektiğine inandığını belirtmektedir. İnsanın kendine karşı sorumlu olması ise; yaşamındaki olanaklara hükmetmeyi sağlamaktadır.

Ruh Hali ve Duygular: Duygularımız kendi dünya görüşümüz ve var olan bir durumu birbirine yapıştıran bir tutkal gibidir. İnsanlar dünyadaki sorunları duygular yoluyla anlayıp kendi dünyasına yine duygular sayesinde bir renk eklemektedir. İnsanın ruh hali varoluşunun arka planıdır. Ayrıca dünya ile temel bağ ruh hali ile ifade edilmektedir.

Hakikat ve Kendi Kendini Aldatma: Hakikat insanın bir kez elde edip sonsuza kadar sahip çıkacağı bir şey değildir. Sürekli aranan bir şeydir. Hakikat sürekli olarak kapatma eğiliminin tersine sürekli olarak ortaya çıkarmayı gerektirir.

İyi ve Kötü: İnsanların önemli yetilerinden biride ahlaki sorgulamalar yapmalarıdır. Eylemde netlik olması için düşüncenin de net olması gerekmektedir.

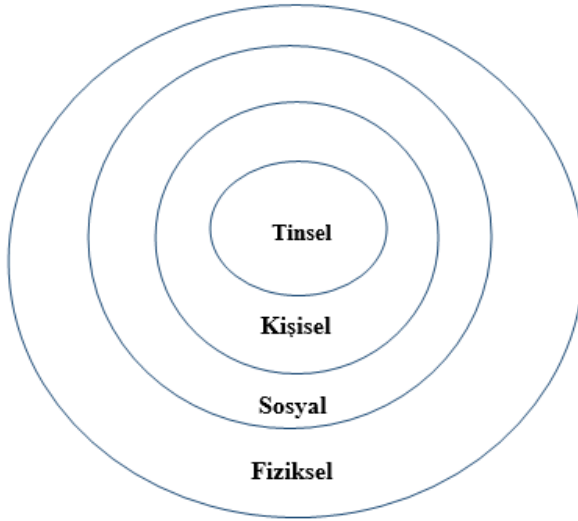
Zaman ve Uç Durumlar: Heidegger insanın sadece zaman içinde yaşamadığını, insanın kendisinin zaman olduğunu ve insanların zamanı yaşamlarının önemli bir boyutu olarak deneyimlediklerini ifade etmektedir. Bu farkındalıkların uç durumlarla karşı karşıya kalındığında gerçekleştiği belirtilmektedir (Deurzen & Baker, 2017).

Psikiyatride varoluşçuluk, İkinci Dünya Savaşı’nı takip eden yıllarda, Batı Avrupa’da başlayan ve giderek Amerika kıtasında yaygınlaşan bir yaklaşım haline gelmiştir. Geçtan’a göre, psikanaliz ve psikanalitik kökenli psikoterapinin temelinde, Heidegger’in ontoloji denilen düşünce ekolünden esinlenerek geliştirilmiş bir tedavi tutumu tanımlanmaktadır. Heidegger’in düşüncelerini psikoterapi’ye taşıyan öncü psikanalistler İsviçreli Ludwing Binswanger ve Medard Boss olarak bilinmektedir (Özen, 2012). Boss ve Binswanger, “*Daseinanalysis*” adıyla geliştirdikleri tedavi yaklaşımıyla varoluşçu psikoterapinin öncüsü sayılmaktadırlar. Yalom, felsefi kavramların insanın klinik incelemesine uygulanması arzusu ve Freud’un insan modeline karşı bir tepki

olarak varoluşçu analitik eğilimin doğduğunu belirtmektedir. Varoluşçu psikoterapi bir yöntem değil, tutum olarak nitelendirilmektedir. Varoluşçu psikoterapide, tedaviye gelen kişi, “*kendi dünyası içinde*” anlaşılmaya çalışılmakta fenomenolojik olarak ele alınmaktadır (Çelik, 2017). Fenomenoloji felsefesinin kurucusu Edmund Husserl’dir. Nesnelere doğa bilimlerinden farklı olarak, duyu verilerinden bağımsız salt bilince ait olgular olarak ele aldığı ve nesnelere ait bilgileri ele geçirmeye çalıştığı felsefesine “fenomenoloji”, bu özlere de fenomen denmektedir. Fenomenoloji, nesnelere bizim algı dünyamız dışında “nesnel bir gerçekliğe” sahip olup olmadığı ile ilgilenmez. Ampirik olarak bilince verili nesneyi alır ve naif bir realizm duygusu ile kayıtsız şartsız kabul eder. Bu anlamda fenomenoloji pozitivizm ve ampirizm akımlarına oldukça benzer. İki akımdan farkı ise Husserl’in fenomenolojik yönteminin nesnelere “özlerine” akıl yoluyla ulaşmak istemesinde yatar. Diğer bir farkı ise pozitivizmin/ ampirizmin maddi dünyayı yöneten doğa yasaları ile ilgili kabullerini yadsınması ve nesnelere bilinçteki varlıklarını birbirleriyle ilişkileri bağlamında olmayan “*rastlantı kategorisi*” içinde ele almasıdır. Fenomenolojik Yöntem Nedir? Sorusuna ise Husserl; önce bilinçte bulunan nesnenin verili bir nesne olduğunu yani gerçek dünyadaki varlığı ne denli tartışmalı olsa da bilinçteki varlığının tartışmasız bir gerçek olarak ortada olduğunu kabul eder. Bu ön kabul sonrasındaki ikinci aşamada “*fenomenolojik indirgeme yöntemi*” ile nesnenin duyuşsal algılarımızdan ileri gelen somut nitelikleri, diğer nesnelere ilişkileri “parantez içine alınarak” fiili olarak dışlanır. Daha geniş kapsamlı bir indirgeme ile nesne kültürel anlamından (töresel, bilimsel, sanatsal, dinsel, hukuki vb.) soyutlanmaktadır. Üçüncü aşamada özne de benliğini paranteze alarak; nesne ile aynı dünyayı paylaşan öznelliğini tüm ön yargılarını, değerlendirmelerini askıya alır. Sonuçta nesnelere bilinçteki «*ide*»lerine, (aşkın ve içkin) salt özlere ulaşılmış olmaktadır. Fenomenolojik yöntem Descartes’in cogito’sunun pratiğine benzer bir yol izler ancak amacı akıl yoluyla “nesnelere gerçekliğini örten perdeyi kaldırmak/ hakikati ortaya çıkarmak” değil sadece “bilince yansıyan nesnelere ait özsel bilgiyi elde etmek” şeklinde farklılaşmaktadır (Özen, 2012). Logoterapiyi varoluşçu psikiyatri veya hümanistik psikoloji kategorisi altında tanımlayan Frankl, logoterapinin varoluşsal ve fenomenolojik yapısına dikkat çekmektedir. Ayrıca Frankl “logoterapi” terimini “*anlam yoluyla terapi*” olarak adlandırılabileceğinden söz etmekte bu terimin sadece anlamı ifade etmediğini, aynı zamanda “öz” anlamına da geldiğini belirtmektedir. Logoterapiyi oluşturan ve açıklayan çeşitli terimler bulunmaktadır. Bunlar; boyutsal ontoloji modeli; yaşamın anlamı üçlüsü ve varoluşun özü; değerler üçlüsü, varoluşsal engellenme ve boşluk; nöjenik nevrozlar; sevginin ve acının anlamıdır. Frankl, yaşamın anlamının “*insandan insana, günden güne, saatten saate farklılık gösterdiğini, bu nedenle önemli olanın yaşamın anlamı değil, daha çok belli bir anda bir insanın yaşamının özel anlamı*” olduğunu belirtmektedir. Frankl yaşamın anlamının sürekli değiştiğini, ancak hiç yok olmadığını ifade etmektedir. Logoterapiye göre yaşamın anlamının üç farklı yoldan keşfedilebileceğini belirtmektedir. Bu yollardan

ilki, bir eser yaratmak veya bir iş yapmaktır. Diğeri, bir şey yaşamak veya bir insanla etkileşmektir. Frankl, anlam isteminin çeşitli nedenlerle engellenebildiğini belirterek bu durumu, varoluşsal engellenme olarak ifade etmektedir. Frankl, sıkıntı, ilgisizlik, ahlaki ve manevi çatışmalar şeklinde kendini gösteren varoluşsal boşluğu klinik bir durum olarak tanımlamaktadır. İnsanların boş zamanlarında ne yapacaklarını bilememeleri, pazar günü nevrozu, tatil depresyonu ve hafta içinin yoğun temposundan sonra insanların kendi içlerinde belirginleşen boşluk hissi yaşamalarının hatta intihar durumunu bu varoluşsal boşluk olarak açıklamaktadır (Frankl, 2016).

Kısaca varoluşçu terapi, terapötik dogmaları sorgulayan bir terapi çeşididir. Varoluşçu terapide amaç, insanların yaşamlarına dair daha net olup daha farkında olarak yaşamalarıdır (Deurzen & Adams, 2017). Bir kişinin, yaşamının herhangi bir zamanında dünyada olma biçimi insan varoluşunun genel haritasında konumlandırılabilir. Bu genel harita insan varoluşunu dört basit boyuta ayırır. Bu dört boyut eş merkezli küreler biçiminde gösterilmiştir (Deurzen & Adams 2017).

Şekil 1. Yaşamın dört boyutu

Fiziksel Boyut (Umwelt); Dünyayla ilişkimizin en dış halkasıdır. Bedeni, içinde bulunduğumuz sabit çevreleri, iklimi, havayı, nesnelere ve maddi varlıkları, sağlık ve hastalık durumunu kapsar.

Sosyal Boyut (Mitwelt); İçinde yaşanan kültürle olduğu kadar ait olunan ve olunmayan toplulukların nasıl karşılandığını kapsar.

Kişisel Boyut (Eigenwelt); Kendimizle ilişkimiz, karakterimiz, geçmişteki deneyimlerimiz ve gelecekteki olanaklarımıza dair görüşleri içeren bir iç dünyamız olması anlamına gelir.

Tinsel Boyut (Überwelt); Bilinmeyenle ilişkilendiriz böylece ideal bir dünya hissi ve kişisel değerler sistemi yaratılır.

Bu şema varoluşun çok boyutluluğuna işaret eder. Gerçekte bu varoluş alanları iç içe geçer ve kesişirler, hiçbir zaman şekilde gösterildiği gibi düzenli ve birbirinden ayrılmış değildirler. Kişilerin bu boyutların hangilerinden bahsettikleri veya bahsetmedikleri önemli bir ipucudur (Deurzen & Adams 2017). Varoluşlarının farkında olmak için insanların kendilerine “*Ben kimim ve kim olacağım?*” sorularını yöneltmeleri ile mümkündür. Varoluşçu yaklaşıma göre insan hayatının anlamını arayan bir varlıktır (Bilgin, 2018).

Bireyin kadın ya da erkek olarak gösterdiği genetik, fizyolojik ve biyolojik özelliklere cinsiyet denir (Doğan & Piyal, 2017). Cinsiyet kavramı, bireyleri erkek ve kadın şeklinde iki cinse ayırmaktadır. Cinsiyet, sadece biyolojik farklılıkların bir göstergesi olmanın dışında, yaşamın daha ilk yıllarından itibaren birey için toplumsal bir kategori oluşturması bakımından da önemlidir. Bu kategori, bireyin biyolojik açıdan belli bir cinsten olduğuna ilişkin bilgi, rol, davranış ve tutumlarla şekillenmektedir. Böylece birey için toplumsal olarak kabul görülen roller belirlenmiş olmaktadır. Bu rollere toplumsal cinsiyet rolleri denmektedir (Keskin & Uluşan, 2016). Toplumsal cinsiyet kadın ya da erkek olmaya toplumun ve kültürün atfettiği anlamlar ve beklentilerle ilgilidir. Bu beklentiler, aynı zamanda kadın ve erkek kimliklerinin belirlenişinin ve aralarındaki ilişkinin toplumsal ve kültürel olduğunun da işaretidir. Toplumsal cinsiyet bakış açısının yani cinsel kimlik gelişiminde öğrenmenin büyük bir rolü olduğu düşünülmektedir. Bu bağlamda ele alınan teorilerden biri olan “*Bilişsel Gelişim Teorisi*”dir. Bu teoriye göre çocuklar toplumsal cinsiyete ilişkin basmakalıp bakış açılarını, etraflarından gördükleri ve duydukları ile geliştirmektedirler. Çocuklar kendi toplumsal cinsiyetlerine ilişkin bilgiyi oluşturduktan sonra davranışları ile (kız gibi davranmak) düşünceleri (ben bir kıyım) arasındaki karşılıklı etkileşim istikrarlı bir toplumsal cinsiyet kimliği ya da bilişsel gelişim teorisinin adlandırdığı şekliyle, toplumsal cinsiyet kararlılığı oluşturulmuş olmaktadır. Toplumsal cinsiyet kimliğinin değişmezliği üç düzeyde gerçekleşir. Bunlar toplumsal cinsiyet kimliği, sabitliği ve tutarlılığı bileşenleridir. Toplumsal cinsiyet kimliği, bireyin kendini ve diğerlerini bir kız ya da erkek, bir kadın ya da adam olarak tanımlayabilmesi (etiketlendirebilmesi) gibi basit bir yeteneği gerekli kılmaktadır. Toplumsal cinsiyet sabitliği, toplumsal cinsiyetin zaman içinde sabit kaldığına ilişkin farkındalığı ifade etmektedir. Toplumsal cinsiyet tutarlılığı ise, toplumsal cinsiyetin görünüm, aktivite ya da giysi değişse de değişmez bir unsur olduğunu ifade eden bir kavramdır (Topuz & Erkanlı, 2017).

Toplumsal cinsiyet ayrımındaki en genel geçer göstergeler kadın olarak belirlenmiş cinsye yönelik yaptırımlarda görülmektedir. Toplumsal cinsiyet ayrımıyla kadın cinsine biçilen roller hep pasiflik, sakınma, korunma, savunma üzerinedir. Kadının yapması/ olması gereken bu durumlar, erkeklerin meziyetlerine ve onların iktidarına karşıdır (Bingöl, 2014). Toplumsal cinsiyet eşitliği bireyin bütün yeteneklerini tam ve özgürce geliştirebilecekleri toplumsal ortamın yaratılması, bu ortamın önündeki bütün toplumsal ve siyasal engellerin ortadan kaldırılması olarak tanımlanmaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği önlenemez. Bu nedenle kadın ve erkek arasındaki genetik, fizyolojik ve biyolojik özelliklerinden kaynaklanan farklılıklar eşitsizlik çerçevesinde ele alınmaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği farklı boyutlardaki iktidar ilişkilerinin sonucu olarak toplumun kadın ve erkeğe ilişkin algısından kaynağını almaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği, kadınların politik, ekonomik, sosyal, kültürel ve medeni alanlardaki insan hakları ve temel özgürlüklerinin tanınmasını, kullanılmasını ve bunlardan yararlanılmasını engelleyen veya ortadan kaldıran veya bunu amaçlayan ve cinsiyete bağlı olarak yapılan herhangi bir ayırım, mahrumiyet veya kısıtlama anlamına gelmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği kadının öğrenimi, iş yaşamına katılımı ve gelirini olumsuz olarak etkileyerek ve toplumsal baskı oluşturarak kadının sağlığı başta olmak üzere ilişkin pek çok soruna neden olmaktadır (Demirgöz Bal, 2014). Tarih boyunca kadına özgürce kendini gerçekleştirebilme hakkı gereksiz görülmüştür. Hareketsiz ve pasif bir varlık rolü kadına erkekler tarafından zorla kabul ettirilmiş, kadın kendini ‘öteki’ olarak görmek zorunda kalmıştır. Varoluşçu teoriyi, kadın olmanın ‘özel varoluşsal’ koşullarına uygulayan Simone de Beauvoir, 20. yüzyılın en etkili yapıtlarından biri olan *İkinci Cins*’ adlı eserinde, insanlık tarihi boyunca “*erkeğin özne (ben), mutlak olan, kadının ise öteki cins*” olarak tanımlandığını, kadının kültür ve uygarlık yaratma sürecinden dışlandığını söylemektedir (Kalın, 2016). Beauvoir, bu bakış açısıyla çağdaş feminist teorinin en önemli temellerinden birini atmıştır (Aydın, 2017). Bilindiği üzere de Beauvoir, varoluşçuluğun “*varoluş özden önce gelir*” savına paralel biçimde “*kadın olarak doğulmaz, zamanla kadın olunur*” der. De Beauvoir kuramında Sartre’ın varoluşçuluk üzerine çalışmaları başta olmak üzere Heidegger, Husserl ve Hegel gibi düşünürlerin görüşlerinden yararlanmıştı. Ona göre kadının özgürlük sorunu aşkın bir özne olarak var olma sorunudur (Akdik, 2019). De Beauvoir kadının erkek egemen dünya düzeni içindeki ikincil konumunu tartıştığı *İkinci Cins* kitabında kadını, “*dünya kurulumu için taşıdığı niteliklerin, içkinliğin kurbanı*” olan özne olamamış bir varlık olarak tanımlamaktadır. De Beauvoir, değindiği bu meseleler üzerinden kadının öteki konumunda olduğunun altını çizer. Ancak bu noktada özgürleşme açısından engel teşkil eden konu kadının da kendini edilgen bir varlık gibi hissetmesi yani ötekiliğini içselleştirmiş olmasıdır. “*Ötekiliğin içselleştirilmesi, kişinin kendini toplumdaki egemen grubun gözleriyle tanımlamaya hazır olması anlamına gelir*” (Donovan, 2001). Bu çerçevede düşünüldüğünde kadın, erkek egemen toplum tarafından oluşturulan bir nesne düzeyine kendini sabitlemektedir. Dolayısıyla kadın kendisinin öteki olarak

kodlandığı cinsiyetçi erkek görüşünü kabul etmiş ve içselleştirmiş olmaktadır. Kadınları öteki olarak inşa eden cinsiyetçi erkek görüşünü kabul etmek, Beauvoir’ın ve varoluşçuların tarif ettiği üzere özerk ve yaratıcı olan özne-beni inkâr etmek anlamına gelmektedir. Bu bağlamda ötekiliğin içselleştirilmesine karşı kadın kimliği üzerinden bir direniş söz konusudur. Kadın karakter, edilgen konuma itilmeye ve sınırlı bir varoluşa direnmekte; annelik, evlilik, aşk, cinsellik gibi kavramları benliğinin merkezine koyarak deneyimlemektedir. Erkek egemen dünya tarafından kurgulanan nesne benin reddi ile yaratıcı özne-ben açığa çıkacaktır (Kalın, 2016). Özne ben, sosyalleşen nesne benin farkında olan bendir (Yılmaz, 2016).

Romanlar, göç ettikleri ülkelerde toplumun büyük bir azınlığını oluşturmaları ve tarih boyunca çeşitli düzeylerde dışlanma, ayrımcılık ve asimilasyon süreçlerine maruz kalmaları ve genellikle “*hor görülen*” sosyal grup olmaları nedeniyle, öteki ve dezavantajlı olarak değerlendirilmektedirler. Fransızca kökenli bir kelime olan dezavantaj, en basit ifadeyle avantajlı olmama durumudur. Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO), dezavantajlı grupları “Dezavantajlı gruplar, ekonomik durumları, cinsiyetleri, etnik veya dilsel kökenleri, dinleri veya (mesela sığınmacılar gibi) politik statüleri nedeniyle toplumsal ve ekonomik entegrasyon şansları diğer insanlara göre daha düşük olan kimselerden oluşur” şeklinde tanımlamaktadır. Bunlar toprak mülkiyetine veya başka gelir getiren araçlara sahip olmayan ve genellikle sağlık, konut ve eğitim gibi temel toplumsal gerekliliklerden yoksun olan (işsizler, yoksullar, eğitimsizler, sosyal güvenliği olmayanlar, evsizler, ayrımcılığa uğrayan sosyal gruplar vb.) kimselerdir. Türkiye’de hemen hemen her kentte yaşayan Romanlar tarihsel süreç içerisinde Batı Anadolu’da “Roman”, Van ve Ardahan “Mutrib”, Orta Anadolu’da “Elekçi ve Esmer vatandaş”, Anadolu’nun pek çok yerinde “Arabacı”, Akdeniz ve Ege Bölgesi’nde “Sepetçi”, Adana ve çevresinde “Cono”, Erzurum, Artvin, Bayburt, Erzincan ve Sivas yöresinde Poşa” gibi bölgesel kullanımların yanında “Kıpti, Karaçi, Şopar, Abdal, Rom” olarak adlandırılmışlardır. Romanlar için kısaca “Hindistan’dan göç etmiş, kendine ait özellikleri olan bir topluluk” denilebilir. Türkiye’de yirmi bin civarında roman vatandaşın olduğu tahmin edilmektedir. Başta İstanbul olmak üzere Tekirdağ, Edirne, Kırklareli, Çanakkale, Bursa, Adapazarı, İzmit, İzmir, Manisa, Denizli, Muğla Antalya, Adana, Hatay, Ankara, Konya, Çankırı, Eskişehir, Tokat, Sivas, Çorum, Zonguldak, Samsun, Ordu, Trabzon, Artvin, Bayburt, Erzincan, Erzurum, Malatya, Elazığ, Maraş, Antep ve Van’da hayatlarını devam ettirdikleri bilinmektedir. Genellikle çalgıcılık, falcılık, ayakkabı boyacılığı, sepet örme, çiçek geçimlerini sağlamaktadırlar (Ateş, 2016; Deniz& Balcıoğlu& Diktaş, 2016; Çetin, 2017; Tor, 2017; Kazu, 2019; Kino, 2019; Gökçe, 2019). Romanlar Avrupa’daki en büyük etnik azınlıktır. Çoğunlukla “*esmer ve fakir*” insanlar olarak bilinmektedirler (Eskioca & Akbaş, 2017). Böylesi önyargı ve ayrımcılığa maruz kalmaları sonucu yerleşim, barınma, eğitim, sağlık hizmeti alma ve kamusal alana erişim gibi konularda sunulan hizmetlerden yeterince yararlanamadıkları bilinmektedir. Bunun beraberinde yoksulluk

içerisinde kötü koşullar altında yaşamak zorunda kaldıkları, bu durumun da diğer yoksul grupların yaşadıklarından daha ciddi boyutta olduğunu ve nesilden nesile aktarıldığı görülmektedir. Romanların karşılaştığı söz konusu eşitsizliklerin çoğu, hem erkekler hem de kadınlar tarafından paylaşılmakla birlikte, eşitsizliklerden roman kadınlar daha fazla etkilenmektedirler. Roman kadınlar cinsiyet, etnik köken ve sınıf kesişiminde Roman olmanın “*üçlü yükünü*” taşımakta ve bu nedenle katlanmış bir dezavantajlılık yaşamaktadırlar (Gökçe, 2019). Romanlar, kültürel özellikleri ve yaşam biçimleri gereği, toplumun genelinden farklı, bohem yaşam tarzına sahip topluluklar olarak nitelendirilmektedir. Romanların özgürlüğe düşkün olmaları, kapalı yerlerde bulunmak istememeleri, kurallara riayet edememeleri, rahat tavırları, müziği, dansı, eğlenceyi sevmeleri, günü-anı yaşamaları, canlı renkleri sevmeleri gibi özellikleri büyük oranda göçebe yaşam tarzından kaynaklanan genetik kodlarıyla ilişkilidir. Diğer bir ifadeyle, hareket halinde açık mekânlarda yaşam, doğayı kutsal olarak görme, doğaya öykünme, farklı coğrafyalarda farklı kültürden insanlarla ticaret yoluyla etkileşim içinde olma (kısıtlı da olsa) vb. hususlar kültürel özelliklerinde belirleyici olmuştur denilebilir. Kendi içlerinden olanlarla evlenmeleri, içe dönük ve toplumdaki izole biçimde birlikte yaşamaları, kendi aralarında dayanışma ağları oluşturmaları, yabancılarla sınırlı iletişim kurmaları (sadece iş yaşamında), çocuklarının topluluk içinde veya mahalle ortamında sosyalleşmesi gibi etkenlerle yıllar boyunca kültürel özelliklerini korumayı ve devamlılığını sağlamayı başarmışlardır. Söz konusu özelliklerinden dolayı Romanlar modernist düşünceye aykırı topluluklar olarak tanımlanmaktadırlar. Göçebe (yersiz-yurtsuz) olarak sınırsız dolaşma, maddiyattan uzak durma, tam gün çalışmama, daha çok duygularla hareket etme, kültürel yapılarının değişen koşullardan ve dış müdahalelerden etkilenmemesi gibi kararsız dinamiklerle yaşadıkları bilinmektedir. Roman aile yapısının genelde ataerkil yapıya sahip olduğu görülmektedir. Roman kadınların toplumsal cinsiyetçi tutumu devam ettirmede aktif rol oynadıkları bilinmektedir (Yaprak, 2015). Erken yaşta evlenen roman kadınlar mahalle içinde sosyalleşmekte, çocuk sahibi olduklarında ise yetişkin olarak değerlendirilmektedirler. Bu sırada roman kadınların kendilerini ailelerine adamaları beklenmektedir (Yılmaz, 2010; Akkaya, 2011). Kalabalık aile içinde roman kadının rol ve sorumlulukları ise şu şekildedir; çocuk ve yaşlı ebeveyn bakımı, ev işleri (yemek yapma, temizlik), günlük alışveriş, bazen aile bütçesine katkı için bir işte çalışma, aileleri adına eğitim, sağlık ve sosyal yardım hizmeti veren kurumlarla görüşmelere gitme, okula giden çocuklara eşlik etme, ailenin akrabalık bağlarını koruma gibi. Bütün bu faaliyetlere bakıldığında dolayısıyla oldukça cinsiyetlendirilmiş bir sorumluluk dağılımı olduğu görülmektedir. Yaşlı Roman kadınlar, kızları ve gelinlerine çocuk bakımında destek vererek kızı ya da gelininin işe gitmesine imkan tanımakta, aynı zamanda kendi bakımlarını da garanti altına almaktadırlar. Yine yapılan çalışmada belirlendiği gibi, roman mahallesinde hiç huzurevine gidenin olmadığı, yoksulluklarına rağmen çocuklarını hiç yuvaya ya da yetiştirme yurduna vermedikleri, bunu kadınlar arası dayanışmayla mahalle ortamında

sağlandığı belirlenmiştir (Kolukırcık, 2006). Dezavantajlı bir sosyal sınıf üyesi (roman) olma ve kadın olma kesişiminde kadınlık algısının farklı boyutlar kazanabileceği tahmin edilmektedir. Varoluş felsefesinin temel prensibi, insanın düşünce ve tutumlarıyla kendini gerçekleştirme ve yenilemesidir (Koç, 2015). Bu bağlamda yapılan bu nitel araştırma ile roman kadınların “kadın olmaya” ilişkin algıları kültürel özellikleri çerçevesinde ele alınmaya çalışılmıştır.

Araştırmanın Amacı ve Soruları

Bu çalışmanın amacı; roman kadınların “kadın olmaya” yönelik algılarını belirlemektir. Araştırma soruları ise; (1) “kadın olmak” ve “kadın olmanın anlamı” hakkında ne düşünüyorsunuz? (2) Yaşadığınız toplumun özelliklerini ve yaşam şeklini düşündüğünüzde kadın olmak sizin için ne anlam ifade ediyor?

2. YÖNTEM

Araştırmanın Deseni

Bu çalışma, bir nitel araştırmadır. Nitel araştırma, bireylerin ya da toplumun belirli bir konuya ilişkin eğilimlerini ve deneyimlerini anlamaya çalışmaktadır. Bunun için de bir olguya ilişkin nicel araştırmalar “kaç tane” ve “ne kadar” sorularına cevap ararken nitel araştırmalar “ne”, “nasıl” ve “neden” sorularını yöneltir. Eğer araştırmanın yapılmasındaki amaç bir olguya ilişkin bireylerin ya da toplumun algısını ve deneyimlerini incelemek ise, nitel araştırmaların kullanılması daha uygun olmaktadır. Dolayısıyla nitel araştırmalar bu değerlendirmeleri yaparken sayılar yerine kelimeleri kullanmaktadır (Sönmez & İlgün, 2018). Çalışma, nitel araştırma yöntemlerinden olgu bilim (fenomenoloji) araştırma deseni ile yapılmıştır. Olgu bilim, bireylerin bir olgu ile ilgili yaşadıkları deneyimleri betimledikleri bir araştırma desenidir. Bu betimlemeler ile incelenen olgulara benzer özellikte çeşitli deneyimlere sahip bireylerin deneyimlerinin özüne ulaşılmaktadır (Van Manen, 1990).

Katılımcılar

Bu araştırma, Temmuz 2019- Ağustos 2019 tarihleri arasında, ülkemizin batısında bir ilde sadece romanların yaşadığı mahalledeki kadınlar ile yapılmıştır. Nitel araştırmalarda örneklem büyüklüğü, seçilen örneklemin çeşitliliğine ve katılımcının yeterli bilgi verme durumuna göre değişir. Bu nedenle çalışmada güç analizi yapılmamıştır. Araştırmada katılımcıların belirlenmesinde amaçlı örnekleme yöntemlerinden “maksimum çeşitlilik örnekleme” tekniği kullanılmıştır (Yıldırım & Şimşek, 2008). Araştırma örneklemini yaşları 18 ile 66 arasında değişen 6 roman kadın oluşturmuştur. Verilerin doygunluğa ulaştığı gözlenmiştir. Literatürde, niteliksel araştırmaların örnekleme hacminin, büyük gruplar yerine, araştırmanın amaçlarını karşılayan, detaylı veri sunabilecek örneklemlerin veri doygunluğuna göre belirlenebileceği bildirilmektedir.

Verilerin tekrarlanma durumunda araştırmanın veri toplama aşaması durdurulmalı ve örneklem büyüklüğü, tekrarın ilk görüldüğü yerde sabitlenmelidir (Coyne,1997). Araştırmaya katılan bireyler ile ilgili tanıtıcı veriler Tablo 1’de yer almaktadır.

Veri Toplama Formu

Çalışmada verilerin toplanması amacıyla araştırmacı tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Yarı-yapılandırılmış görüşmeler nitel araştırma yöntemlerinde sıklıkla kullanılan veri toplama tekniklerinden biridir. Yarı-yapılandırılmış görüşme; görüşme amacı temel alınarak önceden belirlenmiş konu başlıkları ve sorular doğrultusunda gerçekleştirilen görüşmelerdir. Görüşme formunda araştırmanın amacına uygun 7 adet açık uçlu soru bulunmaktadır. Bu sorulardan 1’i giriş sorusu, 6’sı esansiyel sorudur. Görüşme süresince formda yer alan sorular dışında ilave / açıklayıcı sorulara ihtiyaç duyulmuş ve sorulmuştur. Görüşme formunun iç geçerliğini sağlamak için yüksek lisans ve doktora düzeyinde nitel araştırma dersi yürüten bir öğretim üyesinden uzman görüşü alınmış ve görüşme formuna son şekli verilmiştir. Daha sonra iki kişi ile pilot uygulama yapılarak formun anlaşılabilirlik ve uygulanabilirliği geliştirilmiş ve görüşme standardize edilmiştir. Pilot çalışma yapılan kişiler araştırma kapsamı dışında bırakılmıştır.

Verilerin Toplanması

Görüşmeler için önceden roman kadınlardan sözel izin alınmıştır. Veriler “*derinlemesine bireysel görüşme*” yöntemi ile toplanmıştır. Nitel araştırmalarda kullanılan derinlemesine görüşme tekniği, sosyal dünyadaki görünen birçok olgu, süreç ve ilişkinin görünen kısmından ziyade ayrıntılarda gizlenmiş olan gerçeği anlamaya olanak veren bir veri oluşturma sürecidir. Derinlemesine görüşmenin en önemli avantajı gayet esnek, zengin ve olabildiğince detaylı bir şekilde veri toplanmasına imkan sağlamasıdır. Bu teknik sayesinde başka şekilde elde edilmesi mümkün olmayan verilere ulaşılabilmektedir (Tekin, 2006). Görüşmeler araştırmacının kendisi tarafından yapılmıştır. Görüşmenin ve verilerin mahremiyetini sağlayabilmek için katılımcılarla birebir görüşme sağlanmıştır. Görüşme sırasında veri kaybını önlemek ve verinin güvenilirliğini sağlamak için görüşme sırasında katılımcıların izni ile ses kayıt cihazı kullanılmıştır. Yapılan her bir görüşme ortalama 25-35 dakika sürmüştür.

Araştırmanın Geçerlik ve Güvenirliği

Araştırmaların geçerlik ve güvenirliliği, elde edilen sonuçların inandırıcılığını veya kalitesini gösteren en önemli ölçütlerdir (Daymon & Holloway, 2003). Bu araştırmanın iç ve dış geçerlik ve güvenirliliği için aşağıdaki önlemler alınmıştır;

- Araştırmanın iç geçerliğini sağlamak için yarı yapılandırılmış görüşme soruları uzman görüşleri ile incelenmiştir. Araştırmacı ve katılımcıların birbirini bir süredir tanıyor olmaları araştırmacının iç geçerliliğini güçlendirmiştir.
- Araştırmanın iç güvenilirliği için katılımcıların açık-uçlu sorulara verdikleri yanıtlar hem araştırmacı hem de araştırmacı dışında iki öğretim elemanı tarafından ayrı ayrı incelenmiştir. Veriler ışığında oluşturulan tema ve alt temalar kapsamında “görüş birliği” ve “görüş ayrılığı” olan konular tartışılmıştır.
- Araştırmanın iç güvenilirliğini sağlamak için bulgularda katılımcılara ait verilerden doğrudan alıntılara yer verilmiştir.
- Araştırmanın dış güvenilirliğini sağlamak için görüşmeler ses kayıt cihazı ile kayıt edilmiş, bilgisayar ortamına aktarılmış ve saklanmıştır. Ayrıca araştırmada veri toplama ve analiz süreçlerinin detaylı bir şekilde rapor edilmesine dikkat edilmiştir.

Araştırmanın Etik Boyutu

Nitel bir araştırma yaparken dikkat edilmesi gereken dört önemli kriter Beauchamp ve Childress (2001) tarafından şu şekilde ifade edilmiştir:

- *Otonomi*: Araştırmada yer alan katılımcıların haklarına saygı duyulması,
- *Fayda*: Araştırmanın yapılma amaçlarından birisi de elde edilecek sonuçların fayda sağlayacak nitelikte olması,
- *Zarar vermeme*: Faydalı sonuçlar elde ederken aynı zamanda zarar verilmemesi,
- *Adalet*: Araştırmacının her aşamada tüm paydaşlar için eşitliği göz önünde bulundurmasıdır.

Nitel araştırmalar da dâhil tüm araştırmalarda dikkat edilmesi gereken en önemli iki etiksel husus ise katılımcıların araştırmaya katılmak istediklerine dair rızalarının alınması ve katılımcılardan elde edilen bilgilerin mahremiyetinin sağlanmasıdır. Araştırmaya katılmayı kabul eden katılımcılara araştırmacı tarafından araştırmanın amacı ve yöntemi hakkında bilgi verilerek sözlü onamları alınmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırmada elde edilen ses kayıtları araştırmacı tarafından metne aktarılmış ve Microsoft Word ortamında 14 sayfalık bir ham veri dokümanı oluşturulmuştur. Verilerin kodlanmasına başlamadan önce her bir görüşme metni okunmuş, katılımcıların görüşlerine dair bütüncül bir bakış açısı ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Verilerin çözümlenmesi, tümevarımsal içerik analizi yöntemi ile elle (klasik kağıt - kalem yöntemi) yapılmıştır.

Tümevarım analizi yaklaşımı, kodlama yapılarak verilerin kategorilere ayrılması, bu kategoriler arasındaki ilişkilerin ortaya konması ve buna dayalı olarak kategoriler ve alt kategorilerden bütüncül bir resme ulaşılmasını içerir (Yıldırım& Şimşek, 2008). Verideki temel fikri oluşturmak için benzeşen kodlar bir araya getirilerek, belli sayıda kategoriye indirgenmiş ve raporlanmıştır. Dört dünya kuramı dikkate alınarak 4 ana tema, 5 alt tema (kategori) ve 31 kod elde edilmiştir (Tablo 2).

Tablo 1: Katılımcıların Özellikleri (n:6)

Yaşı: (min:18- max:66)	
Eğitim durumu	
İlkokul terk	1
İlkokul mezunu	3
Ortaokul mezunu	2
Mesleği	
İşsiz	4
Garson	1
Hasta bakıcı	1
Medeni durumu	
Bekar	3
Evli	3
Çocuk sayısı	
Çocuksuz	2
3 çocuk sahibi	2
4 çocuk sahibi	1
5 çocuk ve üzeri	1

Tablo 2: Katılımcıların “Kadın Olmak” İle İlgili İfadeleri (n:6)

TEMALAR	ALT TEMALAR KATEGORİLER	BAŞLANGIÇ KODLARI
Fiziksel Boyutun Bir Unsuru Olarak Kadın Olmak	➤ Doğurganlık Timsali Olarak Kadın Olmak ➤ Estetik Ve Cinsel Bir Unsur Olarak Kadın	annelik (n=4), torun sahibi olma (n=1), cinsellik ((n=1), sevişmek güzel (n=4)
Sosyal Boyutun Bir Unsuru Olarak Kadın Olmak	➤ Bakım Verici Olarak Kadın Olmak	evle ilgilenmek (n=2), kocasına sahip çıkmak (n=1), çoluk çocuğuna bakmak (n=3), eşle ilgilenmek (n=1), ev kadını (n=1)
Kişisel Boyutun Bir Unsuru Olarak Kadın Olmak	➤ Zorlukların Üstesinden Gelen Birey Olarak Kadın Olmak	savaşçılık (n=3), fedakarlık (n=2), çaba gösterme (n=1), güçlü (n=1), mücadeleci (n=3), tek başına olmak (n=1), kavga oldu mu düğün oldu mu hep birlikte olma (n=1)
Tinsel Boyutun Bir Unsuru Olarak Kadın Olmak	➤ Bir Duygu Olarak Kadın Olmak	özgürlük (n=1), şenlikli (n=3), roman kadını özgürdür (n=1), duygusallık (n=2), cana yakınlık (n=1), aşık olmak (n=4), mutlu olmak (n=1), paradan çok manevilik var (n=1), eğitimsizlik (n=1), işe alınmıyorsun (n=1), eğlenceli (n=2)

3. BULGULAR

Araştırmada elde edilen veriler, fiziksel boyutun bir unsuru olarak kadın olmak, kişisel boyutun bir unsuru olarak kadın olmak, sosyal boyutun bir unsuru olarak kadın olmak ve tinsel boyutun bir unsuru olarak kadın olmak şeklinde dört ana tema altında toplanmıştır. Etik hassasiyetler nedeniyle katılımcılara ait alıntılar kod numaraları ile birlikte sunulmuştur (katılımcı 1, katılımcı 2,..... katılımcı 6).

Fiziksel Boyutun Bir unsuru Olarak Kadın Olmak

Fiziksel boyutun bir unsuru olarak kadın olmak ana temasının, alt temaları doğurganlık timsali olarak kadın olmak ve estetik ve cinsel bir unsur olarak kadın olmak şeklinde belirlenmiştir. Katılımcıların ifadeleri fiziksel dünya ile ilişkilendirilmiştir. Katılımcıların bu konudaki bazı ifadeleri şunlardır;

“Kadın olmakla anne oluyorsun, torun sahibi oluyorsun, bunlar güzel” (Katılımcı 1)

“İlk etapta annelik, kadın olmak budur. Ben böyle düşünüyorum” (Katılımcı 2)

“Kadın olmak, süsleniyoruz, güzellik işte ya” (Katılımcı 3)

“ Kadınlık, çok iyi, sevişmek güzel olmaz mı ” (Katılımcı 5)

“ Cinsellik, aşk çok güzel bir şey” (Katılımcı 6)

Sosyal Boyutun Bir unsuru Olarak Kadın Olmak

Sosyal boyutun bir unsuru olarak kadın olmak temasının alt teması bakım verici olarak kadın olmak olarak değerlendirilmiştir. Bu temada yer alan kodlar evle ilgilenmek, kocasına sahip çıkmak, çoluk çocuğuna bakmak, eşle ilgilenmek şeklindedir. Bu kategoride yer alan örnek ifadeler aşağıda belirtilmiştir;

“Kadın olmak eşine çoluk çocuğuna sahip olmak demektir” (Katılımcı 2)

“Kadın kocasıyla yani eşyle ilgilenmeli” (Katılımcı 5)

“Evle ilgilenmeli kadın tabi” (Katılımcı 6)

Kişisel Boyutun Bir unsuru Olarak Kadın Olmak

Kişisel boyutun bir unsuru olarak kadın olmak temasının alt teması zorlukların üstesinden gelen birey olarak kadın olmak biçiminde değerlendirilmiştir. Bu temada yer alan kodlar savaşıklık, mücadele etmek, fedakarlık, çaba göstermek, güçlü olmak, tek başına olmak ve kavgada da düğünde de hep birlikte olmak şeklindedir. Bazı katılımcı ifadeleri aşağıdaki gibidir.

“Kadın olmak çok güzel bir şey, kadın baş tacıdır” (Katılımcı 1)

“Nasıl diyeyim kadın, her şeyle mücadele eden bir insan” (Katılımcı 2)

“Biz kadınlar farklıyız. Daha mücadeleciyiz” (Katılımcı 3)

“Kadın her şey” (Katılımcı 4)

“Kadının ruhunda bir kere savaşıklık var. Kadın savaşıyor” (Katılımcı 6)

Tinsel Boyutun Bir Unsuru Olarak Kadın Olmak

Tinsel boyutun bir unsuru olarak kadın olmak temasının alt teması bir duygu olarak kadın olmak şeklinde belirlenmiştir. Bu temada yer alan kodlar roman kadınının özgür, şenkli, eğlenceli, duygusal, cana yakın, aşık, mutlu, paradan çok maneviyata önem veren, işsiz ve eğitimsiz olduğu yönündedir. Örnek ifadeler ise şu şekildedir;

“Kadın olmak çok güzel bir şey” (Katılımcı 1)

“Roman kadını özgürdür” (Katılımcı 3)

“Aşık olmaktır” (Katılımcı 4)

“Biz şenkliyiz, duygusalız, cana yakınız” (Katılımcı 5)

“Roman kadını demek mutlu olmak demektir” (Katılımcı 6)

4. TARTIŞMA

Bu çalışmada roman kadınların, kadın olmaya ilişkin algılarını ortaya koymak amaçlanmıştır. Çalışmada yer alan katılımcı ifadeleri ortak özellikleri bakımından irdelenmiş, yaşamın dört boyutu kuramı tema olarak kabul edilmiş ve 5 farklı kavramsal kategori oluşturulmuştur. Bu kategoriler, *“bakım verici olarak kadın olmak”*, *“doğurganlık timsali olarak kadın olmak”*, *“bir duygu olarak kadın olmak”* *“zorlukların üstesinden gelen birey olarak kadın olmak”*, ve *“estetik ve cinsel bir unsur olarak kadın olmak”* şeklinde adlandırılmıştır.

Çalışmamızda yer alan katılımcıların çoğunluğunun kadın olmayı “annelik” “ev işlerini yapma” “eş olma” ve “kocasına sahip çıkma” olarak tanımladıkları saptanmıştır. Varoluşçu bakış açısına göre, insanın içinde bulunduğu çevre onun alinyazısını belirler. Otantik bir yaşam sürmek için bu alinyazısına uymak zorunludur (Geçtan, 2019). Bu bağlamda roman kadınların toplumun diğer kesiminde yer alan kadınlara göre otantik yaşadıkları söylenebilir. Otantik olmak, felsefe ekolünün incelediği bir terim olarak ortaya çıkmıştır. Bireyin kendi özerkliği ile kararlar alması ve davranışta bulunması anlamına gelen otantik olma son zamanlarda varoluşçu psikolojide pozitif psikoloji kişilik psikolojisi gibi farklı yaklaşımların bakış açısı ile incelenerek önem kazanmıştır. Kernis, otantikliği bireyin herhangi bir baskı altında kalmadan gerçek

benliğini bağımsızca ortaya koyması olarak tanımlamaktadır. Kernis ve Goldman (2006), Heidegger ve Sartre gibi felsefecilerden ve öz-belirleme kuramından yola çıkarak otantikliği tanımlamada çoklu bir yapı ortaya koymuştur. Bu yapı *tarafsızlık*, *otantik davranış*, *ilişkisel uyum* ve *farkındalık* boyutlarını kapsamaktadır. *Tarafsızlık/yansızlık*, kişinin kendisini, duygularını, tüm kişilik özelliklerini ve yaşamını yansız olarak ele almasıdır. *Otantik davranış*, kişinin davranışlarının sonucundan bir beklenti olmaksızın, kendi değerlerine uygun ve ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde hareket etmesini ifade etmektedir. İlişkisel uyum, kişinin çevresinin onu birey olarak kabul ettiği açık ve içten gerçek kimliğini sergilemesidir. *Farkındalık*, bireyin ihtiyaçlarının, değerlerinin, olumlu ve olumsuz özelliklerinin, kültürel normlarının kabulü ile gerçekleşmektedir. Otantik bireyler, kendi düşünce, duygu ve değerlerine uygun yaşarlar (Kuyumcu; Kabasakaloğlu 2018). Ayrıca otantik olan bireylerin başkalarının görüşlerine, kültürel değerlere, cinsiyet beklentilerine göre hareket etme eğilimleri düşüktür (Kuyumcu; Kabasakaloğlu 2018). Oysa çalışmamızda yer alan kadınların toplumsal cinsiyet rol kalıplarını içselleştirmiş oldukları ifadelerinde annelik, eş olma gibi sözcüklerini sıklıkla kullanmalarından anlaşılmaktadır. Toplumsal cinsiyet kavramı, sembolik düzeyde erkekliğin ve kadınlığın kültürel idealleri ile stereotiplerini, yapısal düzeyde ise kurumlar ve örgütlerdeki cinsel iş bölümünü içine alacak şekilde genişlemiştir (Bahar, 2018). Toplumsal cinsiyet bakış açısına göre; kadın evinde olmalı, çocuk ve evin bakımıyla ilgilenmeli, zarif, kibar, duygusal, bağımlı davranışlar sergilemelidir (Keskin & Uluşan 2016; Berktaş, 2000). Romanların dışı kapalı bir yaşam tarzına sahip olmaları ve çoğunlukla kendi sosyal grupları içindeki bireylerle evlilikler yapmış olmaları bu kalıpların benimsenmesinde rol oynamış olabilir. Çalışmamızın sonuçlarıyla uyumlu olarak literatürde de farklı etnik kökenlerdeki kadınlarla yapılmış çalışmalarda da kadın rolleri “ev işlerini yapmak” “çocuğa bakmak ve yetiştirmek” olarak bildirilmektedir (Ataklı ve ark. 2004; Sever, 2005). Çalışmamızda yer alan katılımcıların çoğunluğu kadın olmayı “annelik” “eş olma” ve “kocasına sahip çıkma” olarak tanımladıkları saptanmıştır. Bu kavramlara bakıldığında roman kadınlar eşlerine ve çocuklarına bakım verdiklerinden söz etmektedirler. Kierkegaard’a göre var olmak; çabalayan, seçimde bulunan ve karar veren bir birey olmayı gerektirir. Onun felsefesinde insan öznel ve özgün bir varlıktır (Cevizci, 2017). Ona göre bakım, insan hayatını anlamak için temel olan şeydir ve insan özgünlüğünün anahtarıdır. Kierkegaard bakımı bireysel, subjektif ve psikolojik bir oluşum olarak görmektedir (Gül, 2019). Heidegger’in “dasein” diye belirttiği kavram, Almanca’da herhangi bir var olanın orada var olduğunu anlatmak için kullanılabilecek bir sözcüktür. Olaylar hakkında düşünebilen, olaylara tepki verebilen ve kendilerine anlam yükleyebilen bireylerin becerilerini “Dasein” ya da “Dünyada var olma” terimiyle açıklamışlardır (Bilgili & Acar 2017; Yıldızdöken, 2017). Heidegger “dünyada var olmak, özünde ilgili olmaktır” der ve öteki insanlar için ilgi, kaygı olmaksızın hiçbir şey yapılamaz diye ifade eder (Gül, 2019). Bu noktadan hareketle roman kadınların “kadın olmayı”

en sıklıkla anne olmak, eş olmak, evine ve eşine sahip çıkmak gibi ifadelerle açıklamaları Heidegger'in söylemleriyle örtüşmektedir.

Roman kadınlar kişisel (kendilik) boyutta kendilerini; savaşçı, fedakar, güçlü, mücadeleci olarak ifade etmektedirler. Sartre insanın kendi çaba ve seçimleriyle değişebilmesi ve umutlu olması olanaklıdır demektedir (Sartre, 2012). O dünyadaki bütün olumsuzluklara karşın, insanın dünyaya bağlanmasını önerir ve “*yaşam umutsuzluğun öbür yanında başlar*” diye ekler (Kılıç, 2006). “Varoluşun insanda oluşturduğu ‘kendilik bilinci’, dünya ile insan arasında oluşturulmuş ilişkiler ağını sorgulama ve bu yolla bireye özgür seçim şansı sağlamıştır. İnsanın yazgısını insanın kendinde gören varoluşçu yaklaşım bu yönüyle, umudun ancak eylemde olduğunu ve bireyi yaşatacak biricik şeyin onun edimleri olduğunu söyler. Kendi varlık durumumuzun başkalarının varlık durumuyla, başkalarının varlık durumunun da bizim varlık durumumuzla belirlendiğinin bilincinde olan birey, özgürlüğünü de bu bağlam içerisinde temellendirir” (Kırılmış, 2018). Romanların yaşam koşulları, toplumsal damgalanma biçimleri düşünüldüğünde kadınların, mücadeleci, fedakar, güçlü gibi sıfatlarla kendilerini tanımlamaları şartırcı olmamaktadır.

Roman kadınların, aşık olmak, sevişmek ve cinsellik gibi kavramları da sıklıkla kullandıkları belirlenmiştir. Cinsellik, yalnızca biyolojik dürtüler kümesi değildir, aynı zamanda psikolojik, sosyolojik, ideolojik ve dinsel öğelerin de izlerini taşımaktadır. Cinsellik içinde bulunulan döneme, coğrafyaya, dine, kültüre, baskın söyleme göre şekil alabilen bir olgudur. Cinsellik, hayatımızın en fazla kural barındıran parçalarından birini oluşturmaktadır. Günümüzde her yerde aşağılanan cinsellik, insan türünde, “toplumsal birliktelik” ve “haz amaçlı sevişme” şeklinde iki türlü, sürdürülmektedir. Ancak eylemin kökleri türün varlığının sürdürülmesine dayanmaktadır. Sevişme (başka canlılarda da görülmekle birlikte), üreme kökenli cinselliğin insana özgü toplumsallığında estetize edilmiş, dönüşmüş biçimidir. Cinselliğin yüzeydeki görünümü olan bedensel haz gibi, aşk ve sevgi de cinsellikten farklı kaynaklara dayanır gibi görünmelerine karşın, köklerinde yaşamın sürdürülmesi vardır. Varoluşunun diyalektiğinde, kendini gerçekleştirmeye yönelik insanın, içerisinde bulunduğu cinsellik, sevgi ve aşk olgularında, öncelikle yabancılaşmanın aşılması gerekir ki, hakiki sürece geçilebilsin. Cinsellik; çatışma, saldırganlık, şiddet ve savaşın da doğal kaynağıdır. Doğal kaynaklığını, yaşama içgüdüğü olmasından ve bu içgüdüğünün bencilliğinden alır. Sevgi; uyum, karşılıklı yardımlaşma, dayanışma, anlaşma ve en genel anlamda da gerekliliğe dayanan barışın temelidir. Bu temel oluş, sevginin karşılıklılığı gerektirmesinden, böylelikle de ben ile birlikte ötekini gözetmekten, yani ilişkinin karşılıklılığını zorunlu kılmasına dayanır (Bozdemir & Özcan, 2011). Bir cinsel kimliğe sahip olmaları gerektiği inancına sahip olan bireyler, yaşamları boyunca bu cinsiyet rolüne göre de davranmaya çalışmaktadır. Türkiye'nin mevcut toplum cinsiyet rejimi ataerkil sistemdir. Ataerkil ideoloji özellikle kadına yönelik denetim ve kontrol mekanizmaları üretmektedir. Kadın cinselliği ve

doğurganlığının kontrolünü amaçlayan mekanizmalar, çoğu toplumda hala erkek ege- men sistemin varlığını sürdürmesinin en güçlü aracıdır. Bu kontrol, dolaysız baskı ve şiddet yoluyla olduğu kadar; siyasi, ekonomik, toplumsal ve kültürel yönlendirmelerden oluşan karmaşık bir mekanizmayla da sağlanmaktadır (Bahar, 2018). Kierkegaard cin- sellikle ilgili kavramları estetik varoluş olarak belirtmektedir. Estetik varoluşta bütün güç cinsellik ve açlık gibi fiziksel dürtülerin hazza ulaşması için kullanılmaktadır. Kierkegaard’ın belirlediği etik varoluş alanında daha yüksek bir bilince, farkındalığa sahip olan birey şuurulu bir şekilde kendisini seçmeye yönelir. Buradaki kişi, kendine dönen, kendini bilen, kabul eden bir kişidir. Böylece ne olmayı istediğini de betimle- yerek ideal benliğini ortaya çıkarır. Bu varoluş alanının temel kategorileri ise iyi, kötü ve ödevdir.” Kierkegaard’ın, etik alanda öne çıkardığı bir diğer kavram da evliliktir. Evlilik, cinsellik ve arzuların tatmini açısından estetik alana girebilir gibi görünse de, evliliğin doğal sonucu olan sorumluluk işin içine girince tamamen etik alanın konusu olduğu söylenebilir. Ona göre, etik alanı estetik alandan ayıran en önemli karşıtlık onların cinsel davranışlarını sergilemiş biçimleridir. Estetik alandaki birey kendisini duygularına bırakırken, etik alandaki birey ahlaki sorumluluğunu üstlenerek evliliği gerekli görür. Estetik varoluşçu alanda evlilik, yaşamın dışında cinsel konular olarak yaşanırken, etik varoluş alanında evlilik, yaşamın bir parçası halindedir ve birçok yönü içerir (Çelebi, 2008). Görüşmelerde roman kadınların tek eşliliği önemsedikleri, küçük yaşta “*severek evlendiklerini*” her türlü zor durumda asla boşanmayı düşünmediklerini iletmişlerdir. Tüm bu görüşlerin sonucunda roman kadınların kadın olmayı cinsellik yaşamak, aşık olmak ve seks yapmak olarak betimlediklerini ancak bunu evlilik kurumu içinde yaşamayı uygun bulduklarını belirttikleri anlaşılmaktadır. Yani Kierkegaard’ın, etik alandaki açıklamalarına benzerlik görülmektedir.

Çalışmamızın bulguları incelendiğinde, katılımcıların “özgürlük” kavramından sıklıkla söz edildiği görülmektedir. Literatür incelendiğinde çalışmamıza benzer sonuçların olduğu araştırmalara rastlanmaktadır. Bir roman mahallesinde yapılan çalışmada roman kadınlara “en belirgin /ayırıcı özellikleri” sorulduğunda, katılımcıların %15’i “*özgürlüklerine düşkün olmaları*” nı belirtmiştir (Çetin, 2017; Gökçe, 2019). Özgürlük, herhangi bir kısıtlamaya, zorlamaya bağlı olmaksızın düşünme veya davranma, herhangi bir şarta bağlı olmama durumu şeklinde tanımlanmaktadır (www.tdk.gov.tr). Varoluşçuluğa göre özgür olmak, insan olmakla eş anlamlıdır (Corey, 2007). Özgürlük insancıl bir kişiliğin ve insancılığın gelişimi için bir ön koşuldur. Ayrıca insanlar kendi varoluşlarını kendileri şekillendirirler. Birey çevresini değiştirme özgürlüğüne sahiptir. Özgürlük sorumluluğu da beraberinde getirir. Bu durumda insan kendi kimliğini ve yaşadığı çevreyi değiştirme sorumluluğunu üstlenmelidir (Bilgili& Acar, 2017). İnsan yaşamın tüm sınırlayıcı yönlerine rağmen içinde bulunduğumuz durumla ilgili olarak ne hissedeceğini, hangi tutumu takınacağını kendisi belirlemektedir (Yalom, 2014; Frankl, 2016). Kierkegaard’a göre kişi ancak seçim yapan, bir varlık olarak özgürdür. Gerçek seçim olanakların sonuçları açısından yapılan bir

seçim değil, seçim yapmanın kendisine karar vermektir. Seçim yapmak insanı kendi sorumluluklarını almaya davet eder. Bu seçim onu insan olmanın ötesinde gerçek bir bireye dönüştürür (Yaman, 2017). Varoluşun temelini özgürlük oluşturur. Özgürlük, mümkün olandan gerçeğe dönüşmenin, ortaya çıkmanın koşuludur. Bu koşul, aynı zamanda varoluşun neden insana özgü olduğunu da açıklamaktadır. Varoluş, özgürlük ve bilinçle potansiyel halinde bulunan “özü” elde etmeye yönelik bir çabadır. Sartre’ın deyişiyle, “bir şey yapma”dır. Sadece özgür olarak kendilerini seçenler, kendileri hakkında karar verenler ve seçimde bulunanlar varoluşlarına “benimdir, benim yapımdır” diyebilirler. “Varoluş, erişilmez, sürekli bir yükseliştir, kendimizi aşmadır. Jaspers’te de insan bir özgürlük alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Onun eylemlerinin temelinde zorunluluk değil, özgürlük vardır. Özgürlük, bağlılık demektir. Bağlılık, birey ve Tanrı arasındaki bir ilişki biçimidir. Tanrı’ya yönelmek, onunla varoluşsal bir bağlantı içine girmek özgürlük ile mümkündür. Jaspers, Tanrı inancının, dünyayı algılamasının sınırlarından değil, kendi kişisel özgürlüğünden geldiğini söylemektedir. “Gerçekten, kendi özgürlüğünün bilincine varan insan, kesinlikle Tanrı’ya ulaşır. Özgürlükle Tanrı birbirinden ayrılamaz.” İnsanın en çok özgür olduğu zaman, hiçbir bilginin konusu olmayan Tanrı’ya en çok yakın ve bağlı olduğu andır (Taşdelen, 2011). Çalışmamızda yer alan kadınların “*kadın olmak özgür olmaktır*” ifadelerinin varoluşsal açıdan özgür olmakla aynı anlama gelmediği düşünülebilir. Varoluşsal özgürlükte seçim yapmak, karar vermek ve sorumluluk almak vardır. Roman kadınlar özgür olmayı, istediği roman erkekle evlenmesine onay verilmesi, okula gitmeme isteğinin kabul edilmesi olarak açıklamaktadırlar.

Çalışmamızda elde edilen ve dikkat çeken bir başka kavramda “*kadın olmak işe alınmamak*” demektir şeklinde ifade edilmektedir. Günümüzde küresel ekonomi ağır ve kalıcı bir ekonomik kriz yaşamaktadır. 1930’lardan sonra deneyimlenen ikinci büyük kriz niteliğinde olan bu krizi, “yeni nesil bir kriz” olarak adlandırmak uygun gözükmektedir. Krizin yanı sıra bütün dünyada çalışma hayatına ilişkin iyi işler üretme kapasitesi olan sanayi sektörü, gelişen teknoloji ve küresel rekabete bağlı olarak küçülmekte, bunun yerine hizmet ve finans sektörü büyümektedir. Bu sonuçlar, ücretli emeğin milli gelir içindeki payının düşmesine, çalışan yoksul kitlelerin artmasına, emeğin esnekleşmesine ve işsizliğin artmasına yol açmaktadır. Bu süreçler tüm emekçileri etkilemektedir ancak göçmen ve etnik grupları daha fazla etkilemektedir. Yapılan çalışmalar işgücü piyasalarındaki yeniden yapılanma sürecinin göçmenleri, kadınları, gençleri ve etnik grupları, enformel işlere daha fazla dahil ederek olumsuz yönde etkilemekte olduğunu ortaya koymaktadır. İş piyasasında etnik ayrımcılık, “birey ya da grupları mesleki beceri veya üretim özellikleri dışında (dil, renk, inanç, vs. gibi) ortak özellikleri nedeniyle ayrı bir muameleye tabi tutmak” olarak tanımlanmaktadır. Böylece ırk veya etnik köken gibi rasyonel olmayan özelliklerinden dolayı bazı kaynaklara ulaşmalarını sınırlamak amacıyla bilinçli veya bilinçsizce yapılan ve adaletli olmayan uygulama olarak tanımlamak mümkün gözükmektedir. Bu kapsamda “*Roman*

olmak” ve “Roman *kadın* olmak” bu karmaşık tamda içinde yer alması bakımından önemlidir (Çelik & Tar, 2016).

Romanlar tarih boyunca “öteki ve dezavantajlı grup” olarak tanımlanmışlar, göç ettikleri ülkelerde toplumun büyük bir azınlığını oluşturmuş olmalarına karşın çeşitli düzeylerde dışlanma, ayrımcılık ve asimilasyon süreçlerine maruz kalmışlardır. Romanların karşılaştığı söz konusu eşitsizliklerin çoğu, hem erkekler hem de kadınlar tarafından paylaşılmakla birlikte, roman kadınların daha fazla eşitsizliklerle karşı karşıya kaldığı bilinmektedir. Roman kadınlar cinsiyet, etnik köken kesişiminde kamusal alana katılım sorunu yaşamaktadırlar. Romanların içinde bulunduğu durumu en iyi ifade eden kavram, çok boyutlu sosyal dışlanmadır. Romanlar en başta işgücü piyasasına erişimden dışlanmaktadır. Düzenli istihdam olanaklarına, düzenli bir gelire ve ortalama hayat standartlarına erişememekte, geçici, vasıfsız ve hatta toplumun diğer kesimlerince hor görülen işlerde çalışmaktadırlar. Buna bağlı olarak sosyal güvenlik imkânına sahip olanların sayısının da oldukça az olduğu görülmektedir. Elde ettikleri gelir çoğu zaman yoksulluk sınırının dahi altında kalmaktadır. Dolayısıyla Romanların Türkiye’deki en öncelikli sorunu işsizlik ve yoksulluktur. Bu sorunlar temiz ve düzgün mekânlarda barınmamayı ve konforlu konutlarda yaşamamayı beraberinde getirmektedir. Romanların yaşadıkları mahalleler genellikle damgalanmış mekânlardır. Ayrıca maddi yetersizlikler, çalışma zorunluluğu ve okullardaki ayrımcı uygulamalar sonucu eğitim olanaklarından da yeterince yararlanamama görülmektedir. İstihdam edinen şanslı sayılabilecek romanlar, sosyal damgalanmanın etkilerini azaltmak için bir takım bireysel önlemler almaktadırlar. Bunlar; toplu taşıma araçlarından ve şirket servislerinden mahalleye varmadan önceki duraklarda inmek, iş yerine yanlış ikamet adresi vermek sayılabilir. Yoksulluk başta olmak üzere diğer tüm sorunlarla en fazla mücadele edenler tahmin edileceği üzere genellikle roman kadınlarıdır. Çalışmamızda elde edilen bulgulara bakıldığında, katılımcıların damgalandıkları için işe alınmadıklarını söylemek mümkün görünmektedir. Oysa varoluşçu yaklaşım insanın kendini yaşamakta olduğu zaman içinde var edebileceği ve değiştirilebileceği ilkesine dayanmaktadır (Koçak & Gökler, 2008). Bu bağlamda roman kadınların kamusal alanda var olamadıkları söylenebilir.

5. SONUÇ

İnsanlar, varoluşun ortasına, bir varlık olarak atılmıştır. Burada tercih veya seçim etkili değildir. İnsan, bu bırakılmışlık içinde tercihler ve seçimleriyle kendi yaşamını ileriye yönelik kurar. İnsanlar kendi varlıklarını gerçekleştirmek üzere sürekli tercih ve seçimler yapmaktadır, yani özgürlüğünü gerçekleştirmek zorundadır. Bu ise ölüme kadar devam eder. İnsan toplumsal bir varlık olduğu için toplumsal normlara uygun davranması beklenmektedir. Bireysel gelişim iç ve dış koşullara bağlıdır (Çavuşoğlu, 2017). Kadınların gelecek nesilleri yetiştirme noktasında önemli bir aile üyesi

olduğu ve toplum nüfusun yarısını oluşturdukları düşünüldüğünde kadınların “kendilerini, kadınlıklarını nasıl algıladıkları” elbette önemlidir. Varoluşçu bakış açısıyla nasıl yaşayacağımıza karar vermek konusunda özgür oluşumuz en önemli olgudur. Damgalanma, toplumsal cinsiyet ayrımcılığı, yoksulluk, işsizlik gibi ciddi sosyal sorunlarla mücadele ederken otantik bir şekilde yaşama cesareti bulmak zor olabilmektedir. Ayrıca günlük yaşamda bu sorunlarla sıklıkla mücadele etmek durumunda kalan kadınların fiziksel ve psikolojik sağlık sorunları yaşamaları da kaçınılmazdır. Yaşam kalitesinin giderek düşmesi ve yaşam doyumunun azalması, tükenmişlik duygusu yaşamaya neden olabilmektedir. Bu çalışmada, roman kadınların *kadın olmayı nasıl* anlamlandırdıkları anlaşılmaya çalışılmıştır. Roman kadınlar kadın olmanın zorluğunun yanı sıra “roman olma” zorluğunu da yaşamaktadırlar. Ancak olumsuz yaşam koşullarına sahip olmalarına rağmen roman kadınların olumlu bir kadınlık algısına sahip oldukları düşünülebilir. Toplumsal mitlerden biri olan cinsellikle ilgili düşüncelerini ifade edebilmeleri olumlu olarak değerlendirilebilir. Kadın olmayı “eş olmak” ve “anne olmak” olarak anlatmalarında ise toplumsal cinsiyet bakış açısından etkilenmiş oldukları sonucuna varılabilir. Anne ve eş olmayı seçmek, olgun bir yetişkin ve normal olmak, hayatın anlamını bulmak olarak da görüldüğü tahmin edilmektedir. Roman kadınların özgürlük ifadesini varoluşsal anlamda kullanmadıkları toplumsal bir ezber ifade olduğu düşünülebilir. Bu sonuçlardan hareketle, roman kadınlarla daha derinlemesine görüşmelerin yapılacağı başka araştırmaların planlanması, yapılacak çalışmalarda varoluşçu felsefenin temalarından yararlanması önerilebilir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no grant support.

KAYNAKLAR

- Akdik, H. (2019). “Tezer özlü yazınında kadınlık durumu ve öznenin varoluş umudu”, Edebiyat Eleştirisi Dergisi, sayı:12.
- Akkaya, Ö. (2011). “Çingeneler: başka bir dünyanın insanları” Global Media Journal Turkish Edition, 2.
- Akış, Y. (2007). “Albert camus ve jean paul sartre’da saçma’nın karşılaştırılması”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ataklı, A., Yertutan, C., Ekinci, S. (2004). “Bir grup üniversite öğrencisinin “çağdaş kadın” üzerine görüşleri”, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Eğitim Kültür ve Araştırma Dergisi, 2 (7).
- Arslan, A. (2012). “Felsefeye giriş”, Liberte Yayın, 16. Baskı, Ankara.

- Ateş, H. (2016). “Tarihten günümüze türkiye’de romanlar”, Star Matbaacılık, 1. Baskı.
- Aydın, E. (2017). “Kadının Özne olma sürecine dair bir okuma: simone de beauvoir kadın doğulmaz kadın olunur”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kadın Çalışmaları Bilimdalı.
- Bahar, M. (2018). “Y kuşağında cinsellik algısı incelemesi: izmir örneği”, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Berktaş, F. (2000). “Tek tanrılı dinler karşısında kadın”, Metis Yayınları, İstanbul.
- Bilgili, H.; Acar, N. (2017). “Martin eden romanın varoluşçu terapinin temel kavramları açısından incelenmesi”, The Journal Of International Social Research, Sayı: 51.
- Bilgin, O. (2018). “Türk arabesk müziğinin varoluşçu terapinin temel kavramları açısından incelenmesi”, Eğitim Ve Öğretim Araştırmaları Dergisi, Cilt: 7, Sayı:3.
- Bingöl, O. (2014). “Toplumsal cinsiyet olgusu ve türkiye’de kadınlık”, KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 16, Özel Sayı I.
- Bozdemir, N., Özcan, S. (2011). “Cinselliğe ve cinsel sağlığa genel bakış”, Turkish Journal Of Family Medicine And Primary Care (Tjfmpe), Vol. 5, No. 4.
- Cevizci, A. (2017). “Felsefe tarihi”, Say Yayınları, 7. Baskı.
- Corey, G. (2007). “Psikolojik danışma, psikoterapi kuram ve uygulamaları”, Mentis Yayıncılık, Ankara.
- Coyne IT. (1997). “Sampling in qualitative research. purposeful and theoretical sampling: merging or clear boundaries?”, Journal of Advanced Nursing, 26(3).
- Çavuşoğlu, H. (2017). “Genel olarak varoluşçuluğa bakış ve varoluşçuluk çeşitleri”, Journal of Social And Humanities Sciences Research, Vol:4.
- Çelebi, V. (2008). “S. Kierkegaard ve J.P. sartre’in varoluşçuluk anlayışlarının karşılaştırılması” Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Çelik, T. (2011). “Gürsel korat’ın tarihsel düzlemli romanlarında varoluşçuluk”, Dil Ve Edebiyat Dergisi, 8: 1.
- Çelik, K., Tar, Y. (2016). “Samsun’da evlere temizliğe giden roman kadınlar: enformel sektörde çalışmanın yükü nelerden hafif?”, Çalışma ve Toplum, 1.
- Çelik, G. (2017). “Varoluş felsefeleri, varoluşçu terapi ve sosyal hizmet”, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 19, Sayı: 3.
- Çetin, B. (2017). “Kimlikleriyle romanlar: türkiye’deki roman vatandaşlara yönelik sosyal içerme ulusal strateji belgesi ve birinci aşama eylem planının değerlendirilmesi”, Yönetim Ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, Sayı:1.
- Daymon C, Holloway I. (2003). “Qualitative research methods in public relations and marketing communications”, London: Rout ledge.
- Deniz, Ç.; Balcıoğlu, M.; Diktaş, A. (2016). “Romanların maruz kaldıkları damgalanma ve dışlanma mekanizmaları: uşak örneği”, Tarih Okulu Dergisi (TOD), Sayı XXV.
- Demirgöz Bal, M. (2014). “Toplumsal cinsiyet eşitsizliğine genel bakış”, KASHED, 1(1):15-28.
- Deurzen, E; Baker, C. (Çev: İçöz F,J). (2017). “İnsan meselelerine varoluşçu bakışlar”, Aletieia Kitap, İstanbul.
- Deurzen, E; Adams, M. (Çev: İçöz F,J). (2017). “Varoluşçu danışmanlıkta ve psikoterapide beceriler”, Pan Yayıncılık, İstanbul.
- Doğan, H.; Piyal, B. (2017). “Toplumsal cinsiyetle ilişkili sorunlar”, Turk J Public Health;15(2).
- Donovan, J. (2001). “Feminist teori” Aksu Bora vd. (Çev.) İletişim yayınları, İstanbul.

- Eskiocaka, M.; Akbaş, D. (2017). “Edirne’de romanların sağlığı: sağlığın sosyal belirleyicileri ve sağlık durumlarına yönelik bulgular”, *Turk J Public Health*;15(2).
- Frankl, V. (2016). “İnsanın anlam arayışı” (S. Budak, Çev.) (30. baskı), Ankara, Öteki Yayınevi.
- Geçtan, E. (2019). “Varoluş ve psikiyatri”, Metis Yayınları, İstanbul, 10. Baskı.
- Gödelek, K. (2008). “Kierkegaard’ın insan görüşü”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 1-5.
- Gökçe, D. (2019). “Cinsiyet, etnik köken ve sınıf keşişiminde roman kadınların kamusal alana katılım sorunsalı”, *International Social Sciences Studies Journal*, 5(30).
- Gül, F. (2014). “Varoluşçu felsefenin türk düşünce hayatındaki yansımaları”, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 18.
- Gül, Ş. (2019). “Bakım kavramı ışığında hemşirelik bakımı ve etkileyen faktörler”, *Acu Sağlık Bil Dergisi*, 10(2).
- Gündoğdu, H. (2007). “Varoluşçu felsefelerdeki bazı ortak özellikler”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, Sayı: 1.
- Güven, E. (2007). “Çeviri felsefe tarihlerinin felsefe tasavvurumuza etkileri”, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, Cilt: 4 Sayı: 1.
- Kalın, C. (2016). “Simone de beauvoir: ötekiliğin kabulü”, *Beytulhikme An International Journal of Philosophy Volume 6 Issue 2 December*.
- Kazu, Y. (2019). “Sosyo-ekonomik açıdan dezavantajlı kişilerin eğitimleri sırasında karşılaştıkları sorunlar”, *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*.
- Keskin, F; Ulsan, A. (2016). “Kadının toplumsal inşasına yönelik kuramsal yaklaşımlara dair bir değerlendirme” *Akdeniz İletişim Dergisi*, Sayı: 26.
- Kılıç, S. (2006). “Jean paul sartre’in varoluş felsefesinde öteki kavramı”, *Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi*.
- Kırılmış, İ. (2018). “Soren kierkegaard’ın varoluş felsefesinin postmodern kurmacadaki yansıması: leyla erbil’in kalan romanı”, *Journal Of Turkish Language And Literature*, Sayı:4.
- Kierkegaard, S. (Çev: Yakupoğlu, M) . (1997). “Ölümcül hastalık: umutsuzluk”, *Ayrıntı Yayınları*.
- Kino, H. (2019). “Kamu hizmetlerinin değişen yüzü ve seçilmiş dezavantajlı gruplar”, *(ASEAD) Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, Cilt 6 Sayı 6.
- Koç, E. (2015). “Simone de Beauvoir’ın İkinci Cins’i: Öteki Olarak Kadın”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 4.
- Van Manen M. (1990). *Lived experience*. New York: State University of New York Press.
- Koçak, R. & Gökler R. (2008). “Varoluşsal yaklaşımda psikolojik danışma ve gruba uygulanışı”, *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, Sayı:2.
- Kolukırcık, S. (2006). “Sosyolojik perspektiften türk(iye) çingeneleri: izmir çingeneleri üzerine bir araştırma”, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, Sayı: 1.
- Kuyumcu, B.; Kabasakaloğlu A. (2018). “Otantik olmanın duyuşsal iyi oluşu (pozitif-negatif duygu durumu) yordama gücü: türk ve ingiliz üniversite öğrencileri arasında otantik olma ve pozitif-negatif duygu durumu”, *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, Sayı:1.
- Önal, M. (2015). Gündoğan, A.; Tuna, S. “Türk masallarında varoluşçuluk tasarımı üzerine bir deneme”, *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*.
- Özen, Y. (2012). “Varoluşçu felsefeden varoluşçu psikolojiye”, *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi*, Sayı 5.

- Sarıoğlu, G. (2008). “Tarih felsefesi alanında bir inceleme: varoluş felsefesi ve tarih anlayışı”, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 5, Sayı: 9.
- Sartre, J. P. (1981). “Varoluşçuluk, existantialism, existantialisme” (Çev: Bezirci, A), İstanbul: Yazko Yayınları.
- Sartre, JP. (2012). “Varoluşçuluk”, Çev. Asım Bezirci Say Yayıncılık, 23. Baskı, İstanbul.
- Sever, A. (2005). “Tabulaştırılan/tabulaşan kurumun (ailenin) kurbanlıklar edinme pratiği” Aile ve Toplum Eğitim-Kültür ve Araştırma Dergisi, 2(8).
- Sönmez, S., İlgün, G. (2018). “Nitel araştırma yöntemlerinin sağlık hizmetleri bağlamında incelenmesi”, Balıkesir University The Journal Of Social Sciences Institute, Volume: 21 - Issue: 40, December.
- Taşdelen, V. (2004). “Kierkegaard’da benlik ve varoluş”, Ankara: Hece Yayıncılık.
- Taşdelen, V. (2011). “Varoluş felsefelerinde varoluşun özden önceliği sorunu”, Beytulhikme An International Journal of Philosophy, Vol. 1, Issue 1, Jun.
- Tekin, H. (2006). “Nitel araştırma yönteminin bir veri toplama tekniği olarak derinlemesine görüşme”, İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi, Cilt:3, Sayı:13.
- Timuçin, A. (2001). “Düşünce tarihi”, Bulut Yayınları, İstanbul.
- Topuz, S.; Erkanlı, H. (2016). “Toplumsal cinsiyet bağlamında kadın ve erkeğe atfedilen anlamların metafor yöntemiyle analizi”, Alternatif Politika, Cilt 8, Sayı 2.
- Tor, H. (2017). “Roman çocukların okul başarısızlığına ilişkin öğretmen görüşleri”, Journal Of Research In Education And Teaching, Cilt: 6 Sayı: 3.
- Türk Dil Kurumu, www.tdk.gov.tr. Erişim tarihi: 22.06.2019.
- Yalom, I. (2014). “Varoluşçu psikoterapi” Z. İyidoğan-Babayiğit, Çev., İstanbul, Kabalcı Yayınevi.
- Yaman, Y. (2017). “Mevlânâ ve kierkegaard’da benliğin gelişimi” Kaygı Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi, Sayı:29.
- Yaprak, M. (2015). “Etiketleme kuramı çerçevesinde çingene etnisitesinde kirlilik ve sosyal dışlanmışlık algısı (izmir tepecik örneği)”, Mardin Artuklu Üniversitesi Sosyal Bilimler enstitüsü, yüksek lisans tezi.
- Yıldırım A, Şimşek H. (2008). “Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri” (6. Baskı). Ankara: Tıpkı Basım.
- Yıldızdöken, Ç. (2017). “Heidegger’de dasein’in varlığı ve zaman Meselesi”, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 53.
- Yılmaz, C. (2010). “Toplumsal cinsiyet ve müzik: bergamalı roman kadınlarının profesyonel müzisyenlik modeli olarak dümbelekçilik”, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Yılmaz, H. (2016). “Bir derleme: benlik kavramına ilişkin bazı yaklaşımlar ve tanımlamalar”, Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:48.

